

תשובת הבינונים בעשרת ימי תשובה

”א”ר כרוספדאי א”ר יוחנן: שלשה ספרים נפתחין בר”ה, אחד של רשעים גמורין, ואחד של צדיקים גמורין, ואחד של בינונים. צדיקים גמורין נכתבין ונחתמין לאלתר לחיים; רשעים גמורין נכתבין ונחתמין לאלתר למיתה; בינונים תלויין ועומדין מר”ה ועד יוה”כ, זכו נכתבין לחיים, לא זכו נכתבין למיתה. א”ר אבין מאי קרא ’ימחו מספר חיים ועם צדיקים אל יכתבו’ (תהלים סט, כט). ימחו מספר - זה ספרן של רשעים, חיים - זה ספרן של צדיקים, ועם צדיקים אל יכתבו - זה ספרן של בינונים. ר”נ בר יצחק אמר מהכא ’ואם אין מחני נא מספרך אשר כתבת’ (שמות לב, לב). מחני נא - זה ספרן של רשעים, מספרך - זה ספרן של צדיקים, אשר כתבת - זה ספרן של בינונים” (ר”ה טז:).

הרמב”ם בהלכות תשובה שינה הלשון ובמקום ’זכו’ כתב ’אם עשו תשובה נחתמין לחיים’. ידועה קושיתו של ר’ יצחק בלזר (כוכבי אור, סימן ה’) על רמב”ם זה: לפי ההסבר המפורסם של הרמב”ם בהל’ תשובה, הצדיק הוא זה שיש לו רוב זכויות, הרשע זה שיש לו רוב חובות, והבינוני מי שאצלו החשבון שקול. אם כן, מהו הצורך גם בתשובה, הרי הבינוני יכול לקיים עוד מצוה אחת, וכבר יכריע את הכף? (עיי’ש מה שתירץ).

אולם קושיא זו בעצם קשה גם על הגמ’. מהו הלשון של ’זכו נכתבין לחיים’, לא זכו נכתבין למיתה’. מה שייך זכו או לא זכו. הרי אם הבינוני הזה יקיים עוד כמה מצוות, הוא כבר לא יהיה בינוני, אלא צדיק, וכן אם יעבור עוד כמה עבירות, הוא כבר יקרא רשע. ומה הקשר לזכות? ובכלל, על איזה זכות מדובר? ועוד קשה, מהו ההבדל בין הפסוק של ר’ אבין, לפסוק של ר’ נחמן בר יצחק? מה חסר בפסוק הראשון, שר’ נחמן בר יצחק רואה צורך להביא עוד פסוק. על מה נחלקים?

כל החגים שלנו הם חזרה על מאורע היסטורי. יציאת מצרים בפסח, מתן תורה בשבועות וכו’. ידוע, שהחגים הם לא רק לזכר אותו מאורע. לא מדובר על איזה תזכורת נוסטלגית. המועדים שלנו הם חזרה על המעשה שהיה. ’בכל דור ודור חייב אדם לראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים’ (הגדה של פסח, על פי המשנה - פסחים י, ה). וכן בכל החגים. ראש השנה הוא המועד והחג של הבריאה. ’היום הרת עולם’. אולם, א’ תשרי הוא לא יום בריאת כל העולם, אלא הוא יום בריאת האדם בלבד. בראש השנה אנו חוגגים, וחיים מחדש את המעמד של בריאת

האדם.

לא מדובר כאן על בריאת אדם הראשון, אלא בריאת כל אדם. האדם הוא אני. 'א'ר יהושע בן לוי: כל מעשה בראשית... לדעתן נבראו' - שאלם אם חפצין להבראות, ואמרו: הן (ר'ה י"א. ורש"י שם). גם בכל שנה ושנה כשאנו חיים מחדש את חווית הבריאה, אנו נשאלים: האם חפצים אתם להבראות? האם אתה רוצה לחיות, האם אתה רוצה להבראות מחדש, להיות מנוי בין החיים? (כמובן מושג החיים אינו מכוון לאכילה, שתיה ושינה, אלא לחיים רוחניים, חיים של קשר עם הקב"ה). על השאלה הזו, האדם חייב לתת תשובה: כן או לא. אם אין הוא יכול להשיב על השאלה בר'ה, באמרו: כן, אני רוצה לחיות, ניתנה לו האפשרות עד יוה"כ. משל, למה הדבר דומה: לאדם שהחליק מההר ונאחז בציפורניו בצוק בקצה ההר, ובעוד רגע קט יפול מהצוק. ובא אחד ומציע את עזרתו לחלץ אותו מהסכנה. הוא מושיט את ידו, ושואל: 'האם אתה רוצה לחיות?' והלה משיב: 'אני עוד לא יודע'. זהו בינוני. הרשע הגמור כבר החליט שאין הוא רוצה לחיות, עוד לפני ראש השנה. אצל הצדיק הגמור כבר מוחלט הוא שהוא רוצה להיות בין החיים. אולם הבינוני, עדיין אינו מסוגל להחליט. לכן נותנים עוד זמן מה להיות 'תלוי'. עד יום כיפור יש לו זמן להחליט אם ברצונו להימנות בין החיים. אולם אם אין הוא מחליט שכן, אין לו סיכוי להיחלץ, ונותנים לו ליפול. זה פשר הלשון 'זכו נכתבין לחיים, לא זכו נכתבין למיתה'. אין מדובר כאן על עוד כמה מצוות או עבירות, אלא על השאלה, אם אדם זה זכה לעמוד על חובתו בעולמו; אם זכה לתפוס את מעמדו ביקום; אם מצא שאין כל ערך בחיי עולם הזה, לולא הקשר עם הקב"ה. 'זכו נכתבין לחיים, לא זכו נכתבין למיתה'.

גם הרמב"ם ששינה מלשון הגמרא 'זכו' וכתב 'אם עשו תשובה', אינו בא להוסיף על הגמ', אלא בא להסביר כי אין עיקר התשובה בעשיית עוד מצוה או עוד כמה מצוות, אלא העיקר הוא ההחלטה, החלטת החיים. החלטת התשובה היא ההחלטה: 'אני רוצה לחיות - אני רוצה לחיות בקרבתו של ה' יתברך'. המלה "תשובה" כוללת שני ענינים.

(א) שיבת האדם מדרכו הרעה. 'שבתם מאחרי ה' (במדבר יד, מג), 'ושב מאחריך' (דברים כג, טו), 'שובו מדרכיכם הרעים' (מלכים ב' יז, יג), 'וישובו איש מדרכו הרעה' (ישעיה כו, ג). עזיבת החטא וחרטה.

(ב) שיבה והתקרבות אל ה' ממנו התרחק. 'שוב' מלשון חזרה - שובו אל המקום. 'שוב אשוב אליך' (בראשית יח, י), 'נלכה עד כה ונשובה אליכם' (בראשית כב, ה). כפי שמסביר הרב סולובייצ'יק בהרחבה, בספרו "על התשובה", המשמעות

העיקרית של המלה, לפי הרמב"ם, היא המשמעות השניה. 'גדולה תשובה שמקרכת את האדם לשכינה שנאמר: שובה ישראל עד ה' אלקיך...התשובה מקרכת את הרחוקים, אמש היה זה שנאוי לפני המקום, משוקץ ומרוחק ותועבה, והיום הוא אהוב ונחמד קרוב וידיד' (רמב"ם הל' תשובה, ז, ו).

וזוהי כוונת הרמב"ם "שישוב לפני האל ברוך הוא", שישוב כמו שהיה קודם, למצב שלפני החטא. וכן מצינו בשמואל 'ותשובתו הרמתה כי שם ביתו'. תשובה היא שיבה הביתה אל בית ההורים, לביתו של הקב"ה. 'שבת בבית ה' כל ימי חיי' (תהלים כז).

כאן יש לחזור לשאלה, מהו ההבדל בין הפסוק של ר' אבין, לפסוק של ר' נחמן בר יצחק?

אמנם, נראה מלשון המחלוקת בין ר' אבין ור' נחמן בר יצחק, שאת המשל שלנו אפשר להסביר רק לפי ר' אבין, אולם לא לפי ר' נחמן בר יצחק. לפי ר' אבין יש בינוני שאינו נכתב בספרן של צדיקים, 'ועם צדיקים אל יכתבו' - זה ספרן של בינונים. כלומר, יש בינוני שהוא בבחינת לא נכתב - לא החליט. אבל לפי ר' נחמן בר יצחק 'אשר כתבת' זה ספרן של בינונים. יש בינוני שהוא כן נכתב !!

לכן נראה לפרש שיש שני סוגי בינונים תלויים. אחד, כפי שהסברנו, אינו מסוגל להחליט על המשך דרכו. האם שייך לצדיקים או לרשעים? האם ברצונו לחיות חיי קדושה, חיים של קשר תמידי עם הקב"ה? הרי חיי פורקי עול, נראים הרבה יותר קוסמים ונחמדים. לתלוי כזה נותנים עוד הזדמנות - עד יום כיפור נותנים לו להיתלות. אם לא יחליט עד אז - אם כל האווירה של עשיית לא תשפיע עליו - הוא וודאי אבוד.

אמנם יש עוד סוג של בינוני תלוי. לבינוני זה אין בעיה להחליט על מקומו - הוא כבר החליט. משל, למה הדבר דומה, לאחד שיושב על זיז - מדף מעל צוק שיוצא מההר. במדף התחילו להיווצר סדקים. בא אדם אחד ואומר ליושב על המדף: 'מהר, תן לי את ירך ואוציא אותך מן הסכנה הזו. בעוד רגע המדף ישבר לגמרי, ותיעשה גל של עצמות'. והלה עונה: 'טוב לי פה. יש כאן נוף יפה ואוויר טוב. אני רוצה להישאר כאן'. כלומר, הבינוני הזה אומר: אני רוצה להיות בינוני. טוב לי לקחת קצת מזה וגם קצת מזה. קצת חיי קדושה מתובלים עם קצת חיי רשע - לא יותר מדי משום צד.

"רבי יוסי הגלילי אומר צדיקים יצר הטוב שופטן...רשעים יצר הרע שופטן...בינונים זה וזה שופטן" (ברכות סא ע"ב). 'משפט הוא לשון הנהגה, ולכן נקרא הדיין השופט - אלהים, כי הוא מנהיג ומשגיח על בני דורו. והכי פירושו,

צדיקים יצר טוב שופטן, ר'ל מנהיגם וכו' (עץ יוסף, בעין יעקב, בשם הגר'א).
עובדי הע'ז בימי הנביאים חיו חיים כאלו. הם לא עזבו את עבודת ה', אלא גם עבדו
גם את ה' וגם ע'ז. הם הלכו לבית הע'ז עם שטריימלך וקפוטות. היו להם גם עץ
אשוח וגם מנורת חנוכה. על זה באה צעקת הנביאים: "עד מתי אתם פוסחים על
שני הסעיפים?"

גם לבינוני הזה נותנים זמן עד יום הכיפורים לשנות את הכיוון. אולם, אם לא
יעשה את התפנית הזו, אם לא יושיט את ידו להינצל, גם הוא לא יגיע לחצי ההר עד
שיעשה אברים אברים.

זוהי המחלוקת (ואולי אינם חולקים בכלל, אלא זהו ההבדל) בין ר' אבין לר'
נחמן בר יצחק. הם מדברים על שני בינונים שונים. האחד מדבר על בינוני שהוא
בבחינת לא נכתב בספרי הצדיקים - הוא אינו יכול להחליט. והאחר מדבר על
בינוני שהחליט להיות בינוני, ונכתב בספר מיוחד הנקרא - ספרן של בינונים.

ואולי נאמר, שאין זה אסון להיות בינוני. הרי אין צדיק בארץ אשר יעשה
טוב ולא יחטא. כולם מתפשרים. הרי אפילו קהלת אומר: "אל תהי צדיק הרבה, אל
תהי רשע הרבה". על כן נאמר: לבינוני אין מקום בעולם הזה. "אמר רבא לא
איבראי עלמא אלא לצדיקים גמורים ולרשעים גמורים, ואמר רבא לא איבראי
עלמא אלא בשביל אחאב בן עמרי ורבי חנינא בן דוסא" (אחאב עוה'ז, ור' חנינא בן
דוסא העוה'ב') (ברכות סב ע'א). העולם נברא לבעלי מסירות ושאיפה. העולם לא
נברא לבינונים. אם אני בינוני, אין לי זכות קיום בעולם! לא בשביל זה נברא
העולם ולא בשביל זה נברא האדם. (עיין מסילת ישרים, תחילת פרק ד').

'ויקרא את שמם אדם - אם דבוק הוא למעלה ומתדמה לו ית' לילך בדרכיו,
נקרא שמו בעצם אדם מלשון 'אדמה לעליון', ועל כסא (הכבוד) דמות אדם. ואם
הוא מפריד עצמו מן הדבקות אז נקרא אדם על האדמה אשר לוקח משם' (שלי'ה
ח'א, תולדות אדם דף ג' ד'ה אח'כ). כנראה, בזה אין דרך אמצעית: אי אפשר להיות
קצת אדמת עפר וקצת 'אדמה לעליון'.

המסירות היא היסוד לכל העולם. גם הצדיק וגם הרשע מצליחים רק בגלל
מסירות. 'תבוא חבשה ותעמוד על חבשה, תבוא חבשה שחבש אברהם אבינו לילך
ולעשות רצונו של מקום, של מי שאמר והיה העולם, ותעמוד על חבשה שחבש
בלעם לילך ולקלל את ישראל' (בראשית רבה נה, ח). אחד הרעיונות הטמונים כאן
במדרש הוא שאין ה' מקפח שכר כל בריה, וכל מסירות נפש, אפי' לרעה, ה'
מתייחס אליה. העושה מעשה במסירות נפש מורה שהוא מתלהב ומאמין במה

שהוא עושה. הרשע מצליח כי הוא פועל במסירות ובהתלהבות. היטלר, ימח שמו, מלך בכיפה כמעט ארבע שנים, כל העולם כולו נפל בפניו. סיבת הדבר היא כי הוא פעל במסירות, בו בזמן שבעלי הברית לא לקחו את העסק ברצינות. רק בזמן שאזרו את מתניהם ללחום נגדו אז התחילו להתאושש.

כשרשע עושה מעשה רשע במסירות נפש, הוא יוצר קטיגור, שטוען נגד הצדיקים: האם הם עושים את מעשיהם הטובים באותה מסירות? שמעתי מהרב נח ויינברג 'אם אדם אחד יכול לרצוח ששה מליון יהודים אדם אחד יכול להחיות ששה מיליון יהודים'. היתכן שהרשעים יעשו את מעשיהם באמונה ולהט, ואנו לא? מה נאמר כי נצטדק? לכן, כדי להגן על כלל ישראל כנגד התלהבותו של בלעם הרשע, שרצה להפר רצונו המפורש של ה' שלא ילך לקלל את ישראל, היה צורך שאברהם אבינו יראה לעולם, שגם מעשיו של עשיית רצון אביו שבשמים, נעשו בלהט ומסירות. תבוא חבשה ותעמוד על חבשה, תבוא אסרה ותעמוד על אסרה.

התוכחה לא באה על רשעות; התוכחה באה על בינוניות. ואם בחוקותי תמאסו - ותלכו עמי בקרי. רש"י אומר שלשה פירושים על "קרי". (א) ארעי לשון מקרה (ב) מניעה (ג) קושי. כל אלו הם דברי הבינוני. הבינוני לא מקיים בעקביות אלא במקרה, פעם כך ופעם כך. הבינוני מונע את עצמו מלהתמסר לעבודת ה'. לא יותר מדאי, בבקשה. ברוחניות הוא מסתפק במועט. והבינוני מוצא את עבודת ה' כקושי וכסבל.

כאמור, העולם נברא לבעלי מסירות ושאיפה. תכלית העולם היא שאדם ישאף לגדלות בדברים רוחניים, ויסתפק במועט, ובדרך בינונית, בדברים גשמיים. 'איזהו עשיר השמח בחלקו', נאמר רק על ענינים גשמיים. בדברים רוחניים, כמו שראינו, על האדם לפעול במסירות ולשאוף לגדלות. אבל, אמר הסבא מסלבודקא, העולם פועל הפוך, ובדברים גשמיים אין האדם פועל בבינוניות. יש מנה רוצה מאתים. ובדברים רוחניים - בתורה ויראת שמים - הוא שמח בחלקו ומסתפק במועט. (אור הצפון ג, עג). ועל זה באה התוכחה, על החיים בקרי - בבינוניות. בינוניות בשני המובנים שהזכרנו לעיל. הבינוני שאינו יכול להחליט בדרך חיים, והבינוני שהחליט לחיות כבינוני.

לשניהם אין זכות קיום אחרי יום כיפור. משניהם נדרשת ההחלטה וההכרזה. 'אני רוצה לחיות בקרבך ה'...' וכתבנו בספר החיים למענך". חיים שאינם למענך, איננו מבקשים.

'כי לא דבר ריק הוא מכם כי הוא חייכם' (דברים לב, מז).